

DAGENS FRÅGOR

Dansk folkfront

När den danske statsministern Jens Otto Krag lät upplösa folketinget på källskattefrågan, undrade mången — både bland Krags motståndare och sympatisörer, om detta var riktigt välbetänkt. Det föreföll trots allt inte att vara en fråga av den storleksordningen, att den kunde engagera väljarna i tillräckligt hög grad; inte heller föreföll de olika partiernas uppfattning alldeles glasklar vad gällde "kildeskatten". På ett tidigt stadium stod det också klart att det inte var detta ytterst valet gällde eller borde ha gällt. I själva verket var det fråga om Danmark skulle få en borgerlig eller socialistisk regering.

Ända sedan samarbetet i regeringsställning mellan Venstre och Konservative Folkeparti 1950—1953 under statsminister Erik Eriksens ledning har Danmark utgjort en förebild för borgerligheten i Norden. Mellan de forna motståndarna hade etablerats den s. k. V-K-koalitionen, ett alternativ till socialdemokratien i dansk politik, som även i oppositionsställning fortsatte att vara en realitet. Venstre, som främst haft sin förankring på landsbygden, hade visserligen förlorat i styrka och alltmera hade Konservative Folkeparti, i sin tur ett mera renodlat stadsparti, förbättrat sin ställning. Inför det senaste valet förutspåddes sålunda, till följd av strukturförändringarna, att Konservative Folkeparti skulle bli den störste partnern i koalitionen.

Smolk i mjölken hade emellertid

också insmugit sig på den borgerliga sidan. Inom Venstre hade Poul Hartling efterträtt Erik Eriksen som partiledare, och sedan Radikale Venstre lämnat regeringssamarbetet med socialdemokraterna efter en förlust på ett mandat i 1964 års folketingsval, hade Venstre inlett en ny politik. I stället för att hålla fast vid samarbetet med Konservative Folkeparti, hade Venstre under det nya ledarskapet försökt att närma sig Radikale Venstre, uppenbarligen i syfte att närmast efter svensk förebild försöka upprätta någon sorts "mittensamverkan" — den tidigare bundsförvanten, Konservative Folkeparti sköts åt sidan. Saken blev inte bättre av att man från Konservative Folkepartis ledning kort före valet förklarade, att man betraktade partiet som löst från samarbetet med Venstre och i källskattefrågan till och med skulle kunna tänka sig att etablera samarbete med socialdemokraterna, liksom i andra sakfrågor. Kort sagt, V-K-koalitionen stod inför sitt sammanbrott.

Detta var uppenbarligen ett skäl för statsministern att ta chansen och gå ut till folket i ett nyval till folketinget. Socialdemokraternas position var visserligen inte den bästa i opinionsundersökningarna, medan allt talade för en framgång för såväl Konservative Folkeparti som Socialistisk Folkeparti, och det var symptomatiskt att alla valprognoser talade om framgångar för dessa båda partier. Krag tog emellertid chansen — och lyckades! Valresultatet framgår av följande tabell:

	Procent av rösterna		mandat		
	1966	(1964)	1966	(1964)	
Socialdemokratiet	38,3	(41,95)	69	(76)	— 7
Radikale Venstre	7,3	(5,31)	13	(10)	+ 3
Konservative Folkeparti	18,7	(20,07)	34	(36)	— 2
Venstre	19,3	(20,79)	35	(36)	— 1
Retsforbundet	0,7	(1,30)	0	(0)	+ — 0
Socialistisk Folkeparti	10,9	(5,78)	20	(10)	+ 10
Kommunisterne	0,8	(1,23)	0	(0)	+ — 0
Liberalt Centrum	2,5	(—)	4	(2)	+ 2
De Uafhængige	1,6	(2,56)	0	(5)	— 5

Trots en förlust av sju mandat återkom således socialdemokraterna starkare än tidigare — på grund av de borgerligas nederlag och framgången för Aksel Larsens parti, Socialistisk Folkeparti. Till följd av de inbördes motsättningarna, främst på grund av Venstres frieri till Radikale Venstre, utgjorde V-K-koalitionen inte längre ett alternativ till socialdemokratien i årets val. Båda partierna fick betala i mandatförluster men sannolikt än mera i prestigeförlust. Oenigheten hade skickligt utnyttjats av statsminister Krag i den korta valrörelsen, som huvudsakligen kom att utkämpas i TV, och där varken Konservative Folkepartis eller Venstres ledare gjorde någon särdeles lycka.

Socialistisk Folkeparti blev över en natt erkänt som ett radikalt alternativ, främst sannolikt tack vare Aksel Larsens personlighet. Den forne kommunistledaren har helt plötsligt blivit rumsren. På grund av den tidigare alternativa regeringskoalitionens svaghet, lyckades även de båda extrema borgerliga partierna, Radikale Venstre och det nybildade Liberalt Centrum att skära pipor i vassen, medan de ultraliberala Oavhängiga kom under de två procent röster, som fordras för att komma i åtnjutande av tilläggsmandat och därför förlorade hela kakan.

Statsminister Krag förkunnade redan på valnatten, att han var beredd

att regera med hjälp av Socialistisk Folkeparti — tendenserna från Socialdemokratiets partikongress 1965, då krav framställdes på ett samarbete med det vänsterextrema partiet och i varje fall ej förkastats av den socialdemokratiska kongressen, hade därmed fortsatt till sin spets. I enlighet med sin vilja, att upprätta en dansk folkfront inbjöd följaktligen också Krag såväl Socialistisk Folkeparti som Radikale Venstre och Liberalt Centrum att ingå i en regeringskoalition tillsammans med socialdemokraterna. De båda borgerliga partierna vägrade direkt att ha något att göra med ett Titoistparti som Aksel Larsens. Detta återigen kom först i slutminuten — och då uppenbarligen efter åtskilliga besvärliga inre motsättningar — att förkasta det socialdemokratiska erbjudandet.

Situationen har alltså blivit den i Danmark, att en försvagad socialdemokrati regerar med hjälp av det tyska stödet från ett nationalkommunistiskt parti. Den borgerliga vänstern företrädd av Radikale Venstre och Liberalt Centrum, har förlorat sin nyckelroll av tungan på vågen — de båda socialistiska partierna har för första gången i dansk historia ensamma majoritet i folketinget. Venstre och Konservative Folkeparti åter utgör i dagens läge ingenting annat än en splittrad opposition. Frågan är om det inte krävs ett ledarskifte åtminstone inom

Venstre, för att återuppnå den forna slagkraften, ett verkligt alternativ till socialismen.

Det blev alltså inte något Norge- eller Sverigeval i Danmark, kanske närmast ett Finlandsväl, ehuru jämförelsen är långtifrån adekvat. Kvar står dock som erfarenheter för Sverige att lägga på minnet, att ett nationalkommunistiskt parti kan utöva en lockelse på väljarna — om det får hållas fritt — som inte bör nonchaleras. Det skrämmande har inträffat, att Socialistisk Folkeparti i Köpenhamnsområdet har övertagit Konservativ Folkepartis ställning som andra parti efter socialdemokraterna. En andra lärdom, som bör besinnas, är att de borgerliga partierna måste uppträda som en enhet och erbjuda ett verkligt alternativ, om de skall lyckas. Venstres mittentflört visade sig bli utan politiskt resultat. I stället äventyrade partiet genom sin politik inte bara det goda förhållandet till Konservativ Folkeparti utan också kanske möjligheten att erbjuda ett verkligt alternativ i dansk politik. S. k. mittensamverkan ensam inger inte förtroende. Endast borgerligt samarbete utgör det hållfasta alternativet. Detta var uppenbarligen de danska väljarnas reaktion. Det finns ingen anledning att tro, att svenskarna kommer att reagera annorlunda. Ett memento för borgerligheten inför 1968, som ingalunda är vunnit ännu!

Monopol till varje pris

Bevara etermonopolet till varje pris. Det är den princip som varit vägledande vid utformandet av riktlinjerna för radions och televisionens framtida verksamhet. Utgångspunkten har varit att all rundradioverksamhet skall handhas av ett monopolföretag och finansieras med licensmedel. Televisionsverksamheten skall utbyggas så att ett andra televisionsprogram kan

starta vid årsskiftet 1969—70 och vara fullt utbyggt 1974—75.

Hur mycket ett andra TV-program i Sveriges Radios regi kommer att kosta tittarna vet man inte. Men dyrt blir det. Kommunikationsministern väljer den lättvindiga metoden att skjuta finansieringsproblemen på framtiden och redovisar endast vad den gemensamma radio- och TV-licensen blir när TV 2 startar. Då beräknas den till 160:— kronor, vilket är en blygsam höjning med 25:— kronor mot vad radio och TV-innehavet kostar idag. Men vad blir licensen när programmet är utbyggt? På den punkten är kommunikationsministern förtegen.

Det är emellertid inte svårt att på grundval av radioutredningens kalkyler och av den kritik som i remissvaren anförts mot dessa bl. a. av Sveriges Radio och Telestyrelsen komma fram till att licensavgiften inte kommer att stanna under 300:— kronor. Läger man till detta de ökade kostnader som licensinnehavarna får vidkännas i samband med köp av tillsatser för att kunna ta emot TV 2 samt de betydande investeringar som introduktionen av färg-TV medför blir slutsatsen att utgifterna stiger så avsevärt att de förmodligen har en återhållande effekt på tillväxttakten för TV:s utbyggnad. Därmed rubbas ytterligare de redan tidigare osäkra kalkylerna. Det kan ju också starkt ifrågasättas om det verkligen är ett uttryck för den solidaritet som socialdemokraterna så ofta talar om att driva verksamheten så att många inkomstsvaga grupper — pensionärer inte minst — tvingas avstå från TV.

Men den definitiva monopoliseringen av radio- och TV-verksamheten som socialdemokraterna med stöd av centerpartiet nu genomdrivit innebär inte enbart ett högt pris i bokstavig bemärkelse för konsumenterna. Den innebär också — och allvarligast — att

den principiellt viktiga reformen om frihet i etern förts åt sidan.

Från en allt bredare opinion, med högerpartiet och folkpartiet i spetsen, har kravet på att konkurrens skulle etableras även i etern framförts med allt större kraft och skärpa. Man har hävdad att det borde vara lika självklart att inte begränsa opinionsbildningen i etermedia som att man inte tolererar inskränkningar i yttrandefriheten och tryckfriheten. Det är visserligen sant att principen om en fri etablering har sina begränsningar eftersom de tekniska och ekonomiska förutsättningarna inte lämnar utrymme för ett oinskränkt antal radio- och TV-företag. Men skillnaden i uppfattningen ligger däri att medan de som önskar en utvidgad yttrandefrihet kräver att man tar tillvara de tekniska möjligheter som öppnas och successivt vidgar friheten i etern, har monopolanhängarna gått in för att för all framtid slå vakt om monopolprincipen.

Den demokratiska sidan av problemet vägrar emellertid kommunikationsministern att diskutera. De synpunkter av principiell natur och de riktlinjer för en fri televisionsverksamhets utformning som under årens lopp framförts i höger- och folkpartimotioner viftades undan med några obestyrkta påståenden om att en kommersiell television skulle innebära "generellt sett sämre kvalitet på programmen och en minskad valfrihet för publiken". Det sades också att ett sådant system innebär "uppenbara risker för att mediet blir utnyttjat för de ekonomiska och politiska intressen, som finansierarna representerar." Radio- och TV-verksamhet i Sverige skall vara "allmännyttig" och inte ställas i den fria opinionsbildningens tjänst. Det är kommunikationsministerns slutsats.

Det är egentligen häpnadsväckande

att en fråga om yttrandefrihetens tillämpning kan avfärdas med så enkla och obestyrkta påståenden. Varför skulle en kommersiell television generellt sett innebära sämre kvalitet? Kvaliteten avgörs ju i hög grad av de resurser som står till programledningens förfogande och till de ambitioner denna har. Det är svårt att förstå att viljan att göra bra program skulle bli mindre om det fanns flera konkurrerande företag att tävla med. Än svårare är det att förstå att ett system med flera konkurrerande TV-företag skulle innebära en *minskad* valfrihet för publiken, än ett monopolföretag som producerar två program.

Påståendet att reklamfinansiering innebär kommersialisering av programmen är gammalt och välkänt. Men det blir inte mera hållbart för att det upprepas ofta. När argumentet framförs försöker man alltid ge intryck av att alternativet är ett monopolföretag eller en reklamfinansierad verksamhet av amerikansk modell. Så är inte alls fallet. I såväl höger- som folkpartimotionerna betonades noga att man önskar ett system som garanterar att programverksamheten är skild från reklamfinansieringen.

I detta sammanhang kan erinras om att högerpartiet i sin partimotion förordade att man i första hand vid en fri etablering skall pröva det av Tidningsutgivareföreningen föreslagna systemet att pressen ges möjlighet att etablera det första rikstäckande TV-bolaget. Ett så sammansatt ägarintresse skulle också innebära en garanti för att alla politiska meningsriktningar blev representerade.

I en verkligt intressant dager kommer argumentet om programmets kommersialisering när man i propositionen finner att kommunikationsministern öppnar dörren på glänt för en reklamfinansiering inom Sveriges Radios ram. Nyligen har en förutsätt-

ningslös utredning tillsatts för att utreda hela reklamfrågan och därvid även frågan om en framtida reklam i Sveriges Radio TV. Det torde inte vara någon förhastad slutsats att förut säga att man inom regeringen anser sig behöva reklamintäkterna för att kunna hålla licensavgifterna nere. Reklam i radio och TV men med bibehållet monopol. Det är en bister ekonomisk verklighet som kommer att leda fram till den slutsatsen.

Men därmed har ju också reklamens skadeverkningar som argument mot en fri radio och TV fallit platt till marken. Om risker för reklamens obehöriga påverkan av programmen finns i ett privat bolag så är de givetvis i lika hög grad förefintliga i ett monopolföretag. Går det att hålla programproduktion och reklam isär i ett statligt företag, så går det precis lika bra i ett privat bolag, som har att följa de regler som en statlig auktorisationsnämnd dragit upp. Om detta råder icke någon som helst tvekan.

Det framgår tydligt av kommunikationsministerns försvar för monopollet att det i själva verket är monopolprincipen som sådan man vill så vakt om. Detta speglas också i attityden till ett annat problem som brukar åberopas, nämligen den s.k. trängseln i etern. Det har ofta sagts att antalet kanaler är så begränsat att en fri etableringsrätt i praktiken inte kan förverkligas. Argumentet har inte någon större saklig tyngd, eftersom den tekniska utvecklingen medfört att de TV-kanaler som redan nu står till förfogande skulle medge en samtidig sändning av 3 à 4 rikstäckande program. Och utvecklingen går vidare mot allt större möjligheter att förverkliga en friare konkurrens i etern.

Men att även detta är ett svepskäl och inte enbart en brist på känsla för de möjligheter som den tekniska utvecklingen ger visar attityden till tråd-

radion. Där kan naturligtvis inte argumentet om trängseln i etern åberopas, men slutsatsen blir ändå inte att en fri etableringsrätt skulle kunna tillåtas här. Nej, monopol skall det vara. Motiveringen för detta uttryckes kanske bäst i Sveriges Radios eget remissyttrande över utredningen om den nya radiolagen där man säger att en fri etablering skulle kunna innebära att trådsändningarna särskilt i större städer med hjälp av reklaminkomster och annan kommersiell verksamhet kunde få en "så betydande omfattning och bli en så påtaglig konkurrent till rundradion om publikintresset, att denna skulle ha svårighet att upprätthålla den karaktär som stipulerats".

Med andra ord — trängseln i etern motiverar ett monopol; och på de områden där trängseln inte finns måste förbud utfärdas, därför att annars skulle det inte bli något monopol. Det är verkligen glasklar logik.

Svensk Vietnam-opinion

Opinionsbildningen i samband med kriget i Vietnam är ett intressant kapitel. Enligt en aktuell SIFO-undersökning skulle en markant förändring skett under det senaste året så att allt fler människor i Sverige blivit kritiska mot USA:s engagemang. Med hänsyn till publiciteten kring krigets upptrappning och de amerikanska bomb- räderna mot Nord-Vietnam förefaller en sådan utveckling långtifrån osannolik, men hur det verkligen förhåller sig vet vi inte. De undersökningar som hittills gjorts i Sverige har varit av den arten att de snarare gett anledning till debatt om metod än om resultat.

I fjol höstas gjordes en undersökning, som ville pejla svenska folkets inställning till USA:s åtgärder i Vietnam samt undersöka om kriget ändrat den allmänna attityden till USA.

Den kritiserades med rätta för ensidig uppläggning och förenklade frågeställningar. I år har en grupp studenter i praktisk filosofi vid Stockholms universitet gjort en liknande undersökning och funnit en förstärkt kritisk hållning mot USA. Men frågorna är fortfarande lika förenklade utan att undersökningarna därför blivit direkt jämförbara. Den senare omfattar t. ex. betydligt fler ungdomar. Den centrala frågan är starkt känslöbetonad: "Gillar eller ogillar Ni på det hela taget USA:s åtgöranden i Vietnam?". Få människor gillar krig. Men varför endast fråga om inställningen till ena parten? Och hur hade resultatet blivit om man i stället (med en motsvarande förenkling) frågat t. ex. "Bör det råda demokrati eller diktatur i Vietnam?" Det är med andra ord mycket lätt att styra opinionsundersökningarnas resultat efter egna syften. Det enda syftet med de nämnda undersökningarna har varit att visa på en stor och växande opinion mot USA. Betecknande är att de som inte velat *ensidigt* döma eller applådera vid presentationen sammanförts med dem som inte har någon uppfattning alls till en stor grupp "övriga".

Det står naturligtvis var och en fritt att bedriva propaganda, men det mest anmärkningsvärda är att Sveriges Radio vid båda undersökningarna stått som uppdragsgivare och svarat för kostnaderna. Det rimmar illa med monopolföretagets objektivitetskrav att liera sig med en studentgrupp, vars uttalade målsättning är att "bidra till opinionen mot USA:s krig i Vietnam". Vilka regler gäller egentligen för Sveriges Radios samarbete med olika påtryckningsgrupper? Man kan undra hur länge den programledare, som beställt en liknande undersökning av Kommittén för ett fritt Asien (Stockholmsfilosofernas motpol) hade fått behålla sin anställning.

Årets undersökning innehöll också ett försök att testa kunskaperna om Vietnamkonflikten; man frågade vem General Ky var varvid det visade sig att 64 procent inte kunde svara. Frågan exemplifierar visserligen det amatörmässiga i hela tillvägagångssättet men leder åtminstone till en principiell frågeställning: om opinionen förändras utan att de faktiska kunskaperna om konflikten ökas — hur ska en sådan utveckling bedömas? Är det något att glädja sig åt eller är det inte snarare skrämmande att få belägg för hur sakligt dåligt underbyggd en opinion kan vara?

Frågan bekymrar inte Aftonbladet (vänster). De enda kunskaper som behövs om konflikten i Vietnam är att "veta vem president Johnson är och att denne för ett i alla avseenden vedervärdigt krig i Vietnam". Resonemanget är inte unikt i Aftonbladets spalter. Under den nye chefredaktörens ledning har tidningen gett många exempel på nonchalans för fakta och allt större benägenhet att vädja till renodlat känslotänkande.

Antidemokratisk propaganda

I förra numret fäste Svensk Tidskrift sina läsares uppmärksamhet på en artikel av författaren Göran Palm i Ord och Bild, där han kritiserade vad han kallade västindoktrineringen i Sverige. Om man bortser från den ibland väl enfaldiga bevisföringen i Palms artikel torde Sverige mycket riktigt vara västindoktrinerat, därför att vårt land hör till Västerlandet och att vårt kulturarv hör hemma inom den västerländska humanistiska kulturtraditionen. Herr Palm ställer sig i en nytkommen essäsamling, En orättvis betraktelse, på u-ländernas sida gentemot Västerlandet och samtidigt även — som det förefaller helt avsiktligt — utanför den västerländska kulturtraditionen.

Förvisso är motsättningarna mellan de rika och de fattiga länderna ett utomordentligt allvarligt problem. Men i herr Palms ögon har Västerlandets "ogärningar" i u-länderna ingen gräns. Västerlandet gör för mycket för u-länderna, menar herr Palm, helt bortseende ifrån att världen måste betraktas som en ekonomisk enhet och att u-länderna måste få hjälp utifrån i form av kunskaper och kapital för att få igång den ofrånkomligt nödvändiga ekonomiska utveckling, till vilken de dock själva måste göra de avgörande insatserna.

Herr Palm tycker inte om "myten" att de västliga industriländerna skulle vara demokratier. Beviset är att västländerna burit sig illa åt mot sina (f. d.) kolonier och att de i nuläget ekonomiskt skulle "utsuga" u-länderna. Ja, han går så långt att han helt framtida konstaterar att "den demokratiska fungerande demokratin är en myt". Herr Palms förakt för de demokratiska formerna verkar att vara botenlös, han tycks bortse från det klara sambandet mellan form och innehåll. Om bara en stat styrs till förmån för folket så är det inte så noga med formerna. Det blir en "andrarangsfråga". Hur man skall få veta hur folket vill att landet skall styras, om man inte använder demokratiska former, det ger herr Palm inte något besked om.

Konsekvensen av herr Palms resonemang — som han själv inte uttryckligen drar — blir avvisandet av demokratin och acceptandet av diktaturen. Man kan bli antidemokrat på många slingrande vägar. Herr Palm visar upp en av dem.

Fortsatt vänsterglidning

Äpplet faller inte långt ifrån päronträdet, brukar det heta. Socialdemokraterna har alltsedan 1964 års val tagit flera steg åt vänster i sin politik. Till en början föreföll det som om det

särskilt inte i mittenpartikretsar var helt opportunt att påtala detta för varje iakttagare självklara förhållande. Efter årets förlustval för socialdemokratien har orienteringen åt vänster, kanske i riktning mot ett folkfronts-engagemang av det slag, som tydligen inte är främmande för vare sig finländsk eller dansk socialdemokrati, blivit än mera markant. Efter valet har de båda socialistiska försvarsutspelen inträffat och även — som Sv.T. kommenterade i förra numret — utspelet beträffande valsättet, vilket av allt att döma har till främsta syfte att gynna kommunisterna.

De yngre socialdemokraterna, som länge haft vissa besvärligheter med en liten men högljudd vänsterfalang, har snällt anpassat sig till det förändrade läget. Nu är tiden tydligen inne för socialismens förverkligande. De tidigare betänkligheterna har försvunnit. En programkommitté inom SSU, som tillsattes i början av året, har fullgjort sitt arbete. Ett förslag till nytt program har framlagts, som kommer att bli föremål för beslut av SSU:s kongress nästa sommar.

På anpassningen åt vänster behöver man sannerligen ej ta fel. Ja, man skulle till och med kunna säga, att det är gengångare från 1930- och 40-talen som manas fram. Ty något principiellt nytt erbjuder förvisso inte programförslaget. Mest är det gammal skåpmat, nödtorftigt iförd modern kläddräkt, som plockas fram. Sålunda konstaterar man, att "blandekonomin" successivt bör ersättas av "en socialistisk ekonomi, vars huvudkomponenter är ekonomisk demokrati och företagsdemokrati". Man frågar sig naturligtvis omedelbart, vad detta skall innebära, och får svaren: "planhushållning av vår ekonomi tillämpas, olje-handel och -distribution förstatligas, kreditväsendet förstatligas". Men inte nog därmed. Dessutom skall "AP-fon-

dernas medel placeras i syfte att öka löntagarnas inflytande i näringslivet", en vacker omskrivning för att använda AP-fonderna för att socialisera det privata näringslivet, samma sak som högerpartiet varnade för hela tiden i ATP-striden. Farhågorna har nu alltså besannats i klartext från de unga socialdemokraternas sida.

Reklamen har man också ett öga till. Programmet föreslår, att en särskild reklamskatt skall uttas "för att bland annat finansiera en kraftigt utökad konsumentupplysningsverksamhet". Veckopressen får även sin beskärda del i samma andetag: "särskild skatt uttages för kommersiella veckotidningar". Sedan kommer man in på diverse dragplåster, sådant som att arbetstiden snarast bör förkortas till 40 timmar per vecka och införandet av fem veckors semester. Försiktigtvis skulle man vilja fråga, om det är rätta tidpunkten att nu komma med så drastiska krav. Samma anda går igen i följande formulering: "samhället svarar genom ökade barnbidrag, införandet av vårdbidrag och andra socialpolitiska åtgärder i princip för barnkostnaderna". Alldeles oavsett principiella invändningar, kan man fråga, om någon socialdemokratisk finansminister under överskådlig tid skulle vara beredd att skriva under sådana skattehöjningar.

Mycket finns att diskutera och kritisera vad det gäller vårdmöjligheterna i samhället. Resurserna är otillräckliga, det är ett alltför ofta omvittnat faktum, och till inte ringa del resultatet av den socialdemokratiska politiken. I en sådan situation borde, tycker man, enskilda initiativ att komma till rätta med bristerna, på alla sätt uppmuntras. Inte minst gäller detta de s. k. läkarhusen, som är de privatpraktiserande läkarnas svar på kravet på rationaliseringsåtgärder. Men givetvis kan inte en ung vänstersin-

nad socialdemokrat acceptera enskilda initiativ för att komma till rätta med samhällets brister: "de privata läkarhusen stoppas". Hellre sämre vårdmöjligheter för alla än att resurserna ökar genom de privata läkarnas rationaliseringsåtgärder. Och i samma andetag förkunnar man, helt följdriktigt: "läkemedelsindustrin och apoteksväsendet överförs till samhället".

Till de enbart löjeväckande förslagen hör kravet på införande av "kommunalt partistöd". Aptiten växer. Och likaledes: "riksdagens jordbruksutskott slopas". Man känner sig frestad att fråga, vad jordbruksutskottet gjort SSU för ont. Tror man måhända, att man slipper undan jordbruksfrågorna och de därmed sammanhängande problemen, om man slopar jordbruksutskottet?

Man blir inte imponerad av SSU:s programförslag. Vill man ha en rubrik, borde det vara träffande med "Ett steg tillbaka". Men på den välartade vänsteranpassningen står ej att ta miste. Vad Far gör är alltid det rätta, eller hur?

Folkägda statsföretag?

Statlig företagsamhet och riksdagsman Hagnell tycks vara två oskiljaktiga begrepp. Otaliga gånger har denne Metall-ekonom givit tillkänna sin olust över att den statliga sektorns företagsamhet inte förmått expandera lika snabbt som den enskilda. Flerfaldiga gånger har han också presenterat förslag, ägnade att leda till en effektivisering av statens industriella och kommersiella verksamhet. Kungstanken i de hagnellska förslagen har varit, att ett statligt holdingbolag skulle bildas för att vinstmedel genom detta skulle kunna slussas från företag med god likviditet och räntabilitet till nödlidande och investeringshungriga syskonföretag.

I en stort uppslagen artikel i *Metall-*

arbetaren framfördes för en tid sedan tanken på nytt. Hagnell försöker därvid misstänkliggöra staten i läsekretsens ögon genom att meddela att den under det senaste budgetåret "tog ut 428 milj. kronor i ren profit ur gruppen". Den summan borde således ha använts för investeringar inom gruppen som sådan och inte för att i största allmänhet förstärka statskassan. Finge bara de statliga företagen fritt förfoga över sina egna (och medföretagens) vinstmedel utan riksdagens och regeringens hörande, skulle de kunna utvecklas till lika konkurrenskraftiga enheter som de enskilt ägda bolagen.

Bortsett från att de 428 miljonerna egentligen är 385 förbiser Hagnell i sitt resonemang, att det kapital som ägarna — staten eller svenska folket — har placerat i statsföretagen bör ge åtminstone avkastning, även om man kanske på kort sikt kan vara beredd att avstå från utdelningen för att stärka företagsgruppens självfinansieringsförmåga. I relation till statsföretagens samlade egna kapital på drygt 12 miljarder kronor är i varje fall de 385 miljonerna en ganska blygsam dividend.

Tydligen har man inom handelsdepartementet, parallellt med att Hagnell utformade sin mot departementet riktade kritik, utrett frågan om ett sådant statligt holdingbolag, och i dagarna har man framlagt ett förslag, som till stora delar sammanfaller med Hagnells. Det måste emellertid bli en ganska grannliga uppgift för det tilltänkta holdingbolagets styrelse att fördela inte bara den hagnellska profiten utan även de ca 400 mkr, som nu anslås över budgeten, till den högst heterogena samling, som den statliga företagsamheten utgör. Denna "överstyrelse" måste därtill naturligtvis få befogenheter att även besluta om hur varje enskilt företag skall disponera

sina vinster; några investeringsinitiativ från de olika företagen själva skulle knappast kunna tillåtas. I motsats till de moderna förvaltningsbolagen inom den enskilda sektorn skulle det statliga företaget heller inte ha en i huvudsak strukturrationaliserande uppgift inom några få utvalda branscher.

Bakgrunden till statsföretagens låga räntabilitet är nog främst en annan än själva finansieringsmetoden. Ingen är väl omedveten om att andra faktorer än rent ekonomiska övat inflytande på ett antal mycket omfattande statliga företagsinvesteringar. Av större betydelse är dock troligen frånvaron av ett direkt ägarinflytande. Den stimulans och de krav på extra anspänning, som pressen från ägarsidan innebär för företagsledningarna, har saknats och därmed har framstegstakten hindrats på ett avgörande sätt.

Oavsett skillnader i den principiella inställningen till statlig företagsamhet och dennas omfattning torde det vara ett allmänt intresse att den statliga företagsamhet vi har, får goda arbets- och förräntningsmöjligheter. Det är t. ex. tänkbart att stärka ägarsidans möjligheter att påverka utvecklingen genom att ge den en parlamentarisk prägel, samtidigt som de styrelseledamöter, som erhållit sina uppdrag på politiska meriter, ersätts av ekonomiskt sinnade och skolade fackmän. Den beslutande församlingen vid statsföretagens bolagsstämmor borde i stället för att som nu utgöras av en departementstjänsteman, bestå av ett antal av riksdagen eller partierna utsedda personer, var och en med lika rösträtt. Den diskussion om de olika företagens målsättning på lång och kort sikt, som Hagnell efterlyser, skulle i så fall kunna föras öppet när de skilda politiska ambitionerna får brytas mot varandra.